

1814: Norges store politiske omveltning

Gudbrandsdalsseminaret, 29. januar 2014, Øystein Rian

Fra 1300-tallet til slutten av 1900-tallet var Norge det svakeste av de tre nordiske kongerikene. Ikke alle svakere stater bukker under. Sveits hevdet seg gjennom hele det tidsrommet da Norge ble en underkuet stat under Danmark. Det som beseglet Norges skjebne var kombinasjonen av å dele konge med en mye mer sammensveiset nabostat og å være prisgitt kongens militære dominans sjøveien. Unionskongen hadde fra rundt 1500 en sterk marine, og Norge var et lett bytte for angrep sjøveien. Det militære samspeillet mellom kongens marine og festninger avgjorde maktkampen om Norge på 1500-tallet.

Tidlig nytid var kongemaktens glanstid, og felles kongehus dannet nye og større stater. De danske og svenske kongene var i første rekke med å svinge seg opp – og Norge ble mest umyndiggjort. Langt på vei ble eneveldet innført i Norge alt i 1537. Da ble bremsklossene eliminert, dvs. det norske riksrådet og norske katolske kirken. Av og til blandet det danske riksrådet seg i kongens styring av Norge, men før 1660 fikk han friere hender her enn i Danmark.

Det var den lutherske kongekirken som gjorde de to nordiske statene så sterke i tidlig nytid. Med kirken utviklet kongen en systematisk propaganda som utryddet tanken på å gjøre opprør mot ham og prentet inn i folket at han hadde en guddommelig rett til å styre. Og det kongen gjorde, det var rett.

Det hadde tatt tid å bryte ned tradisjonelle mentale strukturer. For Norges del gjaldt dette både nedkjempingen av katolisismen og av minnet om at Norge hadde vært en stat for seg og at Danmark var et fremmed land. Disse mentale strukturene var merkbare både i hatet mot den nye kirken og i den sterke motviljen mot å slåss i kongens kriger. Dette antistoffet var nedkjempet da kongen ble suveren i 1660. Og da kunne Norge med større effekt styres eneveldig. Kirken var tidens massemedium, den opphøyde kongen og bidrog sitt til en lojal krigsinnstans, seinest demonstrert under Napoleonskrigene da selv ikke stor nød brøt ned det Henrik Wergeland kalte nordmennes *puddellojalitet*.

Men var det ikke stadig *bondeopprør* i Norge? Situasjonen i norske lokalsamfunn avvek ofte fra bildet av forholdene i København. Dette utløste mange småkonflikter, men de truet aldri kongens grep om styret av Norge. Begrepsmessig kan vi skjelne mellom *den store politikken* og *den lille politikken*. Den store politikken dreide seg om å styre staten, den var høyt hevet

over nordmennene. Ingen av dem deltok i den, og de hadde ikke gjort det i flere hundre år. Men de deltok i den lille politikken, den som dreide seg om deres egne interesser. Som i alle land søkte de i *supplikkene* om privilegier, bevillinger, dispensasjoner og lettelser. På 1700-tallet ble disse aktivitetene supplert med lokale ordninger for *allmueskole* og *fattigstell*. Men det var en pålagt plikt, som andre undersåttlige plikter.

Innbyggerne i Norge hadde altså ingen plass i den store politikken, ikke en gang ved at nordmenn beklede noen toppembeter i staten. I en nær ettertid ble den politiske sløvheten karakterisert som en *søvn*. Karl Johan gav ikke noe stort politisk løfte da han i Kieltraktaten lovet å respektere nordmennenes rettigheter.

Flere ganger hadde det blitt fremmet forslag fra Norge om å innføre norsk deltakelse i staten. De som var mest aktive med å foreslå dette var de store handelsborgerne. I forbindelse med hyllingen av den første enevoldskongen i 1661 foreslo borgerdelegatene at de skulle ha representanter hos kongen som kunne gi råd om skattleggingen i Norge, de ville ha et eget norsk Kommersekollegium og et eget norsk universitet. Dessuten bad de om å bli likestilt med danskene når det gjaldt karriere i staten. Disse ønskene dukket fra tid til annen opp igjen, men ble ikke møtekommet før gjennombruddet for universitet i 1811.

Københavns norgespolitikk var en kombinasjon av *forsiktighet* og *vaktsomhet*. Forsiktigheten skyldtes engstelsen for et svensk-norsk samrøre. Dette gav utslag som dels var *gunstige*, dels *ugunstige* for norske interesser. Gunstig var det at skattepolitikken ble preget av svekket vilje til å justere opp skattene i takt med inflasjonen. Ugunstig var det at mistillit til nordmennenes lojalitet fornyet og forsterket viljen til å sentralisere mer og mer til København.

Denne sentraliseringen startet med *norgesparagrafen* i *Kristian 3.s danske håndfestning* i 1536, den som avskaffet Norge som eget rike. I det danske veldet fantes ingen uavhengige, særnorske organ, styret var vidtrekkende sentralisert til ham. Denne politikken ble forsterket etter 1770. Stattholderembetet i Norge ble lagt ned, Overhoffretten ble avskaffet, og kontor for administrasjon av hele Norge i kollegiene i København ble delt opp.

I de fleste andre europeiske land fantes det gamle organ og institusjoner som ble videreført da land ble innlemmet i større statskonglomerat. Særlig viktige var *stenderforsamlingene*. Rett nok er det tydelig at fyrstene helst ville kvitte seg med dem, og i noen tilfelle klarte de det. Men i de sørlige Nederlandene hadde alle ti provinser under spansk og seinere østerriksk styre sin egen stenderforsamling med rett til å bestemme skattenivået. Sverige hadde en felles

riksdag, men den svenske staten var betydelig mindre sentralisert til Stockholm enn den dansk-norske til København – trolig hang dette sammen med stendenes innflytelse i det svenske systemet.

Det var ikke mye politisk styrke nordmennene satt igjen med etter sin lange historie. Men det som fantes ble akutt viktig i 1814. Det var Norges stilling som *et gammelt kongerike* og de følelsene som fantes blant nordmennene for *at de var norske*. At Norge hadde en eldgammel status som kongerike, spilte en stor rolle, i tråd med den allmenneuropeiske respekten for nedarvete ordninger under det gamle regimet. Det var kongeriket Norge som Fredrik 6. avstod til kongen av Sverige, dette var noe mer enn et geografisk område. Norgesparagrafen hadde aldri blitt kunngjort, og det ble fort klart for kongehuset at det var i dets egen interesse at Norge fortsatt hadde offisiell status som et rike. Det gav legitimitet overfor mulige arvekrav på Norge fra andre fyrstehus, både fra nære slektninger og fra mektige naboer, Sverige i alle år fram til 1814, og Russland fra 1700-tallet til 1917. Innehavet av Norges rike gav også noe å spille på som motvekt til den danske adelen før 1660, og siden gav det et virkemiddel overfor nordmennene, idet kongen mer og mer knyttet appellen om kongetroskap til undersåttenes ærekjærhet som nordmenn. Disse stadige appellene til nordmennene var et vellykket retorisk grep som bidrog til å innpode et element av nærhet i en ellers fjern kongemakt.

Kjernen i den norske nasjonale identiteten var dels en følelse for *det unike i norsk natur*. Dels var den *en historisk følelse*, med de norske kongesagaene som en norsk Bibel. På dette grunnlaget utviklet det seg en selvbevissthet, som ble oppfattet som en selvfølgelig norsk egenskap i årene opp mot 1814, den ble myntet ut i det faste begrepet «den kjekke nordmann». Perioden fra 1537 til midten av 1600-tallet var den depressive fasen for det norske, men så snudde det, trolig stimulert av *to nye faktorer*, den ene var *innsatsen i krigene fra 1657 til 1808*. Den andre nye faktoren var *den norske utenrikshandelen*. Den gav substans til følelsene av å ha noe å fare med. Det kan også legges til at den norske nasjonale identiteten befant seg i en *uskyldstilstand*, ettersom Norge i politisk forstand ikke var et eget handlende subjekt. Landet ble sett på som et offer for andres handlinger. Nordmennene kalte landet «Gamle Norge», og i dette lå det en omsorgsfull kjærlighet, som til en gammel mor.

Kongen og fedrelandskjærligheten var viktige omdreiningspunkt i 1814. Først noen ord om kongen i denne situasjonen. Fredrik 6.s utenrikspolitiske havari gjorde 1814 mulig. Det var et skarpt skille mellom dette havariet og den innenrikspolitiske situasjonen. I likhet med sine forgjengere hadde Fredrik 6. små problem med å holde på Norge før 14. januar 1814.

Eneveldet var en konstruksjon som klarte seg under de ekstreme påkjenningene som kom på løpende bånd. Hvilken aktiv rolle Fredrik 6. spilte etter 14. januar, vil jeg ikke gå inn på. Trolig har Kristian Fredrik i januar visst at han hadde sin fetters sympati. Men utover våren endret det seg, og den norske regentens forhold til Fredrik 6. ble mer og mer pinlig. Dette var en økende følelsesmessig belastning for Kristian Fredrik, og det bidro til at den norske sommerkongen gav seg bare noen uker etter den 17. mai.

Fra han kom til landet våren 1813 opptrådte prins Kristian Fredrik som en reservekonge. Hans hovedoppgave var å redde Norge for oldenborgdynastiet, og arbeidet for dette førte han videre i 1814. Slik sett var det kontinuitet fra før til etter 14. januar, og Kristian Fredrik tok med seg mye på flyttelasset inn i det nye systemet. Forventningene om at man underordnet seg fyrsten lå i ryggmargen både på ham og nordmennene, og dette utnyttet prinsen til å hevde seg som en sterk leder. Dessuten brukte han eneveldets virkemidler, i de byråkratiske rutinene og i propaganda og seremonier. At prinsen så også var noe så uvanlig som en intelligent, vakker og sjarmerende oldenborger gav ham en ekstra bonus i lederskapet.

Men så ble likevel ikke 1814 et *one man show*. Det var Karl Johan som jaget eneveldet ut av Norge, og han tilbød nordmennene langt mer enn de hadde hatt når det gjaldt medbestemmelse, ja, nesten like mye som de gav seg selv på Eidsvoll. Men han gjorde det som erobrere, og han var leder i en stat som nordmennene hadde blitt vant til å slåss mot. Det brukte Kristian Fredrik i sin propaganda, der han utmalte faren for det *svenske åket*.

Men Kristian Fredrik kunne ikke ture fram med eneveldet, dels fordi Karl Johan tilbød nordmennene indre selvstyre, dels fordi ledende nordmenn i flere miljøer nå grep sjansen til å slå et slag mot det gamle systemet – det reiste seg en opinion mot prinsens plan om å utrope seg selv som konge på basis av kongeloven og den angivelige odelsretten til Norge. Prinsen gav etter under stormannsmøtet på Eidsvoll 16. februar. Hans stilling var svekket etter Kieltraktaten, og han trengte en mer aktiv norsk oppslutning enn de undersåttlige beinmargreaksjonene fra eneveldet. Her spilte det inn at et væpnet forsvar mot svenskene inngikk som et nødvendig ledd i Kristian Fredriks plan. Også fra kretser i hæren kom det motbør mot å viderføre eneveldet.

De snakket ikke om demokrati i 1814. Til tross for dette er det i år demokratiet som skal feires, mens vi åpenbart ikke skal snakke om nasjonal suverenitet og selvstendighet. Kristian Fredriks sterkeste kort i spillet om makten var like fullt appellene til den norske fedrelandskjærligheten, den ble brukt i folkeeden i kirkene i februar-mars og i

grunnlovsarbeidet på Eidsvoll i april-mai. Prinsippet om at Norge var et fritt og selvstendig kongerike ble stilt opp aller først i eden og i grunnloven. Her hadde Kristian Fredrik og selvstendighetspartiet en fordel framfor unionspartiet. Og så kom årets kjenslemessige høydepunkt den 17. mai i gjenreisningen av den norske kongetronen da de valgte Kristian Fredrik til Norges konge. Disse følelsene fant sin utløsning i presidenten Georg Sverdrups malmfulle ord: «Reist er altså innen Norges enemerker Norges gamle kongestol, som Adelstener og Sverrer beklædte, og hvorfra de med visdom og kraft styrte gamle Norge». Og så avskjedstunden tre dager seinere med broderkjeden og det felles ropet: «Enige og tro til Dovre faller!».

Når det gjaldt etableringen av et konstitusjonelt system med en lovgivende nasjonalforsamling, var ikke forskjellen mellom de to partiene stor. Kristian Fredriks selvstendighetslinje gjorde det nødvendig å gi representasjonsrett til bøndene, for å være tro mot nasjonalmyten og sikre helhjertet oppslutning mot svenskene. Den frie norske odelsbonden hadde sin plass i forestillingene om det norske. Dette nasjonalmytologiske elementet var en ideologisk premiss for at bøndene ble tatt med som aktive statsborgere i den norske nasjonalstaten. Behovet for militær mobilisering kom dessuten til uttrykk i at hær og flåte ble representert på Eidsvoll. Det var i pakt med det svenske systemet at bøndene ble representert i nasjonalforsamlingen, og de ville trolig også ha fått en slik representasjon i en tidlig avtale med Karl Johan. Bøndenes emansipasjon var altså ingen tilfeldighet, men en nødvendighet.

Sammenliknet med eneveldet innebar grunnloven en politisk revolusjon. I sin historiske bevissthet hadde eidsvollmennene en idé om at det norske samfunnet i sagatiden hadde vært et folkestyre, så det var en inspirasjonskilde. Men for øvrig ble de konstitusjonelle ideene og reglene hentet fra Europa og Amerika. Den vestlige opplysningslitteraturen hadde stor allmenneuropeisk prestisje som nådde ut til alle kriker og kroker av Europa. Intellektuelle kontakter, handelsforbindelser, import av trykksaker og reiser førte til at de unge eidsvollsmennene var orientert om hvordan man kunne konstruere et konstitusjonelt monarki. Norge i 1814 befant seg i den situasjon som John Locke i 1690 skildret som den førstatlige tilstanden: De styrende og de styrte inngikk en bindende samfunnspakt.

Eidsvoll-grunnloven var et kompromiss mellom ulike hensyn. Prinsen ville ha sitt faste styre, derfor skulle kongen bestemme mye, både med vetorett mot stortingsvedtak, ved mulighetene til å styre i lange perioder når stortinget ikke satt sammen, ved å være sjef for statsrådene og embetsverket og ved myndigheten over militærvesen og utenrikspolitikk. Embetsmennene

fikk sitt ved å kunne øve innflytelse gjennom flere kanaler: i sine embeter, som velgere og stortingsmenn. Sammen med borgerne sikret de dessuten byene en sikker andel av stortingsmandatene. Men bøndene ble den største velgergruppen, noe som åpnet helt nye muligheter for en politikk som ikke diskriminerte dem, slik privilegiesystemet tidligere hadde gjort. Og endelig ble maktkonsentrasjonen under eneveldet avløst av en maktfordeling mellom lovgivende, utøvende og dømmende myndighet. De skulle bremse på hverandre, stå under oppsyn av en frigjort offentlighet i skrift og tale og avgrenses av de fundamentale menneskeretter som alle innbyggere skulle nyte godt av.

Det er et ofte stilt spørsmål ved hvor utbredt kunnskapen og oppslutningen om det som skjedde på Eidsvoll var. Befolkningen var fullstendig uvant med politisk representasjon og parlamentarisk arbeid. Eidsvollsmennene selv var uvant med det, og de fikk parlamentariske barnesykdommer, blant annet i intoleranse mot meningsmotstandere. Men de viste stor evne til rask læring, og dette hang nok sammen med at de var så unge. I befolkningen var det trolig liten kunnskap om hva grunnlovsarbeidet innebar. Hvordan kunne det være annerledes med en minimal og manipulert presse og total mangel på relevant erfaring?

Men tidlig dannet det seg i hvert fall en viten om at folket selv nå skulle være med på å bestemme og at dette skulle skje innenfor rammene av en norsk nasjonalstat. Det vakte en forventningsfull begeistring, og i Kristiania på slutten av februar skal folk ha vært halvt beruset av glede. Helt beruset var den gang sanseløst full, så det bør vel bety *beruset av glede*.

Men situasjonen var komplisert fra første stund, og dette svekket utviklingen av entydige følelser og holdninger. Framfor alt var faren for krig noe som snarere reduserte enn økte den patriotiske gløden i befolkningen. Innenfor eliten var unionspartiet overbevist om at man burde komme til forståelse med svenskene og at det var sjanser for å få gode vilkår i en svensk-norsk union. Grev Wedel hadde lagt grunnlag for dette synet helt fra 1809, men han og Severin Løvenskiold ble hemmet av demagogiske insinuasjoner om at de ikke var gode nordmenn, til tross for at de hadde inntatt et åpent norskpatriotisk standpunkt fra 1807.

Holdningene til svenskene ute i folket var sammensatt. På den ene siden hadde det vært ført mange kriger mellom Danmark-Norge og Sverige, de avleiret seg i minner og holdninger. På den andre siden var det et jevnt godt forhold mellom svensker og nordmenn, i det hverdagslige samkvemmet over grensen. Og norske og svenske bønder liknet på hverandre i skinn og sinn, dvs. i språk og mentalitet.

Det må også huskes at nordmennene befant seg i et trekantforhold til danskene og svenskene. De folkelige holdningene til danskene var ikke mer positive enn til svenskene, snarere tvert imot. Dette var noe svenskene stadig prøvde å spille på ved å stemple alle embetsmenn i Norge som danske, og de omtalte til og med norske soldater som danske. Dette var ikke troverdig i norske ører. Den danske propagandaen mot Sverige som stat hadde da bedre sjanser til å lykkes fordi nordmenn flest ikke hadde kunnskaper nok til å kontrollere den mot den svenske politiske virkeligheten. De ble tutet ørene fulle om den svenske adelens dominans, mens det i Danmark-Norge ikke ble nevnt offentlig at svenske bønder hadde en langt sterkere politisk stilling enn danske og norske bønder.

Vinteren og våren 1814 utmalte Kristian Fredriks propaganda en fantasivirkelighet av de politiske utsiktene i Norden og Europa. Han hadde her lett spill, for en slik fantasivirkelighet hadde det danske eneveldet foret sine undersåtter med i flere generasjoner. Men den samme mannen som utbasunerte drømmescenariet var også den som framfor noen andre måtte forholde seg til virkeligheten, og det gjorde Kristian Fredrik så snart han hadde kommet tilbake til Kristiania fra Eidsvoll i dagene etter 22. mai. Han møtte virkeligheten i møter med den britiske diplomaten Morier og så med diplomatene fra de andre tre maktene som skulle sørge for at Kieltraktaten ble etterlevd.

Det førte raskt til at Kristian Fredrik gav opp selvstendighetsprogrammet. Dermed forsvant hans viktigste drivkraft, kampen for det oldenborgske kongehuset. Denne drivkraften kom til uttrykk i en oppsiktsvekkende replikkveksling mellom den norske regenten og Severin Løvenskiold under en audiens på Eidsvoll i april: Da sa Kristian Fredrik: Her gjelder det å være enten dansk eller svensk, hvorpå Løvenskiold svarte: Jeg velger en middelvei som er å være norsk.

For Kristian Fredrik gjenstod hans ære som norsk konge, og den innebar en forpliktelse til å forsvare det norske selvstyret, basert på grunnloven. Men det ble en ustø kurs. Utad oppgav han meget seint sin patriotiske kampretorikk. I samtalene med diplomatene oppnådde han det meste av sine reduserte krav, men Karl Johan ville demonstrere for det norske folket at deres sommerkonge var en bløffmaker, og så påførte han Kristian Fredrik en kort krig fra 28. juli. Krigens forløp i vel to uker ydmyket den norske kongen i nordmennenes øyne – det var trolig det viktigste resultatet for Karl Johan. Kristian Fredrik ledet krigen på en unnvikende og forvirrende måte. At han forpurret krigføringen var logisk ut fra hans egen resignasjon, men det utløste en kritikk som i Norge var helt ny i forhold til en konge.

Selv om bonderepresentantene på Eidsvoll hadde fylket seg om selvstendighetspartiet, var grunnholdningen til en krig blant bøndene mer beslektet med unionspartiets skepsis enn entusiasmen i selvstendighetspartiet – folket likte ikke kriger. På Eidsvoll soknet det store flertallet av delegatene fra de 5 prosentene av befolkningen som ikke hadde militære plikter og som privat ikke ble direkte rammet av en krig. De 95 prosent andre tilhørte familier som var utsatt for krigens lidelser. Selvsagt gjaldt dette særlig soldatene. De ble alltid rammet av frost, væte, dårlig mat, dårlige forhold i leirene, harde marsjer foruten utsiktene til lemlestelser og død, og så epidemiske sjukdommer som drepte tusener.

Men dette er ikke en sutrehistorie. Bondesoldatene var hardhauser som var vant til å klare seg i en streng natur. De tilhørte en hær som ikke pleide å gå i oppløsning selv i motbydelige situasjoner, enda det nå var uvanlig mange som deserterte. Sultne og våte mannskap så ikke vitsen i de slitsomme skinmanøvrene der de måtte føle at de ble holdt for narr. At det også fantes atskillig kampånd i befolkningen, åpenbarte seg rundt slutten av krigen. Da kom de heftige reaksjonene på den valne krigføringen, og forbitrelsen flammet opp både i hæren og blant vanlige folk. Det må her ikke glemmes at Norge var et sterkt militarisert samfunn. Befolkningen var ikke blottet for militær tenkning, og rent allment hadde de sine klare æresbegreper: Kvinner og menn kjente forskjellen mellom mot og feighet. Økenavnet *Kattekrigen* var en fordømmelse av en krig der hæren listet seg rundt uten å slåss skikkelig.

Siste fase i dramaet begynte med Mossekonvensjonen 14. august. Kristian Fredriks bidrag til dens bestemmelser var hans avskjedgave til det norske folket. Men nå var det andre menn som for alvor overtok statsroret, det var statsrådene som før krigen hadde ført en skyggetilværelse under en dominerende regent. Etter at krigen hadde brutt ut, viste statsrådene seg strammere enn kongen – logisk nok ettersom han skulle forlate landet, mens de kjempet for framtiden til sitt eget land. De hadde derfor sin del av æren for det gunstige resultatet av en pinlig krig. Og det var de som helt til stortinget kom sammen i oktober, måtte forholde seg til alle de svenske forsøkene på å bryte ned den norske politiske motstanden. Det har kommet i skyggen av stortingets innsats i oktober-november at statsrådet hadde så gode nerver og behandlet svenskene konsekvent som en fremmed makt. Dermed hadde de ikke gitt bort ett eneste norsk forhandlingskort da stortinget kom sammen.

Stortinget fortsatte statsrådets strategi ved ikke å gi noen innrømmelser før grunnlaget for den svensk-norske unionen var ferdig forhandlet – først da ville tinget gå til valg av Karl 13. som norsk konge. I disse forhandlingene var det en norsk fordel av Karl Johan ikke fant så mye

som skurret i Eidsvoll-grunnloven. Den var i betydelig grad slik han selv ville ha hatt den. Dette var ikke en plutselig innskyttelse, men hang sammen med at han var fortrolig med en konstitusjonell statsskikk. I tillegg spilte det inn at den svenske kronprinsen ville unngå en fortsettelse av krigen. Han hadde høyere tanker om nordmennene som krigere enn om Kristian Fredrik som krigsleder.

Karl Johan kom fra et distrikt i Frankrike som liknet på Norge – og han hadde sympati og respekt for det norske landskapet. Det var lett for ham som kom utenfra å se stort på det i konstruksjonen av den permanente freden på den skandinaviske halvøya. Dessuten ville han gjerne holde seg inne med de liberale i Frankrike – for dem var et system som det nye norske slik det burde være.

Endelig – og ikke minst – de to viktigste stormaktene, Storbritannia og Russland, var interessert i en løs svensk-norsk union som sikret freden i Norden. Som i hele den europeiske restaurasjonen var tsar Alexander av Russland den velmenende gudfaren som Europa manglet etter den første verdenskrig. Karl Johan var fylt med noe så sjeldent i politikken som en sterk følelse av takknemlighet mot tsaren, og kronprinsen sendte ham takkebrev etter takkebrev. Omkvedet var at uten Alexander hadde alt det som skjedde i Norden i 1814 ikke vært mulig.

Det vi vet om Karl Johan i en fjern ettertid, visste ikke de norske lederne høsten 1814. Og da er det bemerkelsesverdig at de spilte så høyt som de gjorde, og dermed innkasserte de den ene svenske innrømmelsen etter den andre. Dette gjorde de etter en pinlig norsk krigsinnsats og med en svensk hær og flåte truende nær Kristiania. I de direkte forhandlingene i Kristiania stod stortinget under press fra de svenske kommissærene. Så godtok Karl Johan i neste omgang det som kommissærene hadde motsatt seg. Nordmennene visste ikke hvor langt Karl Johan var villig til å strekke seg, så de tok stadige sjanser ved å vedta omformulerte grunnlovsparagrafer som styrket stortingets myndighet på kongens bekostning og dessuten synlig- og selvstendiggjorde det norske statsrådet. Alt dette ble gjort i stortingspresident Christies virtuose regi og stil. Embetsmennene sikret seg mot at en fremmed kongemakt favoriserte sine svenske klienter ved å utelukke andre enn norske statsborgere fra å få embete i Norge og ved å gjøre embetsmennene uavsettelige dersom de ikke ble fradømt embetet. Dermed oppnådde det norske embetsaristokratiet i den svensk-norske unionen det den norske adelen aldri hadde oppnådd i unionen med Danmark.

Og så skaffet stortinget seg kontroll med bruken av den norske hæren utenfor landets grenser. Et par år seinere ble hæren redusert til en tredjedel, og i dette tiltaket ble norske og svenske

interesser forent i en historisk avmilitarisering: Sverige fikk trygghet for at Norge ikke utgjorde noen militær trussel, Norge fikk trygghet for ikke å bli en brikke i et svensk stormaktsspill. For Karl Johan var det greit, fordi han ikke ville ha en svensk revansjekrig mot Russland. Resultatet ble et nytt fredelig Norden med Sverige-Norge som kjernområde. Og staten ble billigere, slik at stortinget kunne avskaffe den direkte statsskatten i 1836.

Den svensk-norske unionen ble i mange år en politisk ordening som var til fordel for begge parter. I norsk historieskriving finnes ikke noen mer treffende karakteristikk enn *annus mirabilis*: Det synes som et under at det skulle gå slik med så dårlige forutsetninger i utgangspunktet. Et utarmet land uten erfaring med å styre seg selv på flere hundre år kom ut av året med en liberal konstitusjon i en balansert union med nabostaten Sverige, med statsinstitusjoner i norsk skikkelse og med en nasjonalforsamling valgt av en stor del av folket. Stortinget fikk avgjørende innflytelse på lovgiving og finanspolitikk, langt mer enn tinget har i dag etter at våre politikere har måket ut stortingets myndighet til EU, EØS og andre overnasjonale organ.

De svenske kommissærene i forhandlingene med stortinget høsten 1814 hadde problem med å skjønne det de opplevde med de krevende norske forhandlerne. Det var jo et misforhold mellom Norges svakhet og nordmennesenes eplekjekkheter. Dette finner vi uttrykt i en rapport fra kommissærene til Karl Johan 28. oktober. De svenske kommissærene skrev at stortinget hadde en stolthet som var like stor som dets beskjedenhet burde ha vært. Det var en nasjonalstolthet som nå ble en faktor i den store politikken.

Danskene hadde støtt på den tidlige, og nettopp i det sosiale sjiktet som spilte hovedrollene på Eidsvoll og stortinget i 1814, blant ungdom i den norske embetseliten. Den danske juristen Anders Sandøe Ørsted skrev i sine erindringer om 1780-årene at han da hadde en norsk huslærer som «viste en nationalstolthed og foragt for alt dansk» som Ørsted ikke hadde opplevd maken til. Men nå er dette i strid med den moderne læren om at det ikke fantes en sterk nasjonal identitet i Norge før 1814, og dere kan skeptisk innvende at dette jo var bare én mann. Så la meg ta med et par kollektive karakteristikk av de norske studentene i København, i de formative ungdomsårene for norske embetsmenn. Det viktigste utsagnet finner vi i et brev fra professor i gresk og historie Hans Gram til stattholder i Norge, Christian Rantzau, skrevet så langt tilbake som 8. mai 1734, altså 80 år og ni dager før den store dagen i 1814.

Gram er kjent for sin nøkterne kildekritikk, og han var allment respektert for sin sikre dømmekraft. Her skrev han om de norske studentene i København at de hadde en stor feil, «deres studerendes, fra barndommen op, indgroede vanité, og altfor gode opinion om sig og deres nation, et vitium, som jeg al min tid, har observeret hos deres ungdom, som her nedkommer (få undtagne).» Gram hadde vært ved universitetet siden 1703, altså 111 år før 1814. Akkurat samme observasjon gjorde Claus Pavels i sin studietid i København på slutten av 1700-tallet: Nordmennene hadde høye tanker om seg selv, med brodd mot danskene. Denne studentpatriotismen ytret seg jevnlig i markeringer på universitetstrappa og de første benkeradene i auditoriet. De norske studentene besatte disse stedene og jagde jevnlig sine danske kamerater bort fra dem.

Stoltheten hadde tidligere ikke hatt noe politisk innhold. I 1814 fikk den plutselig det, og dels med brodd mot levningene av det danske eneveldet, og dels mot det truende svenske angrepet. «Politik er att vilja,» sa Olof Palme. All den viljen nordmennene ikke fikk ta ut i krigen, tok de ut i en plutselig deltakelse i den store politikken. De var som et oppbrusende studentsamfund – dette var de unges forbund. Og det forklarer hvorfor et land i stor økonomisk nød sikret seg selvstyre.